

Staten, det er jeg - eller partiet

OLE
GJEMS-ONSTAD

Lund-rapporten dreier seg i siste instans om respekt for loven, skriver Ole Gjems-Onstad, dr. juris og professor ved Handelshøyskolen BI. – Til det trenger man regler som lar seg praktisere, et politisk miljø som klarer å skille mellom egne og statens interesser, og en forvaltning med en uavhengig identitet.

Lund-kommisjonen dreier seg om langt mer enn Arbeiderpartiet og overvåkingstjenesten. Den gjelder Arbeiderpartiets forhold til Norge. Endel overvåkte personer og miljøer på venstresiden trykker rapporten til sitt bryst. De har ikke skjönt hvilket oppgjør med venstresidens ideologier Lund-kommisjonen kan representere.

At statsministeren ikke vil beklage, samsvarer med Lund-rapportens innhold. Den beskriver en arbeiderbevegelse som har stått hevet over de regler den ga for andre. Ap.-LO-eliten er i Norge «the maker and breaker of rules». Å be statsministeren unnskyld, er ikke bare å overse hennes personlige psykologi. Det er å misforstå den maktkultur innen Arbeiderpartiet Lund-rapporten beskriver. Rikets interesser og partiets interesser er det samme: Staten, det er jeg - eller partiet.

Et land trenger en god overvåkingstjeneste – dessverre. Arbeiderpartiets og LOs samarbeid om de hemmelige tjenesters ulovligheter har antagelig vanskeliggjort effektiv overvåking i Norge i tiår fremover. I stedet for å jakte etter potensielt kriminelle anslag mot rikets sikkerhet, drev man i altfor stor utstrekning en partigavnlige politisk kartlegging av Ap.s og LOs konkurrenter. Utenlandske hemmelige tjenester vil ha vanskeligere for å samarbeide med Norge. Nordmenn som senere kan få sine navn offentliggjort som informanter og lovbrytere, vil være skeptiske til å hjelpe etterretningen. Tjenesten vil bli pålagt ytterligere restriksjoner og offentlighet. Lund-kommisjonen skriver at den ikke kjenner til tilsvarende granskninger i andre land; det forstår man godt.

Lund-kommisjonens offentliggjørelse av aktører og forhold som etter sine opprinnelige premisser skulle forbli hemmelige, er å snu spillreglene på hodet i ettertid. Slikt er sjelden klokt, og har i Lund-rapporten fått et

uunngåelig preg av infamerende stempeling. Den er et oppgjør, nesten en hevn. Resten av Norge er vitne til nok et slag mellom venstresidens konkurrenter. Blant annet derfor er de borgerlige litt lammet. Umiddelbart er de ikke viktige skikkelser i den del av Norges politiske historie der Lund-rapporten utspiller nok en akt.

Først misbruker Ap. og LO overvåkingen til å slå sine fiender i Kommunistpartiet og SF/SV. Dernest tar SV-delen av norsk politisk miljø, som er uvanlig godt representert i Lund-kommisjonen, sitt igjen ved å henge Ap.s og LOs skittentøy ut til almen bespottelse. Bukken og havresekken skifter på en måte roller, men blandes hele tiden sammen. I det lange løp lar rivalenes manglende sindighet den samme taper tilbake: Norge.

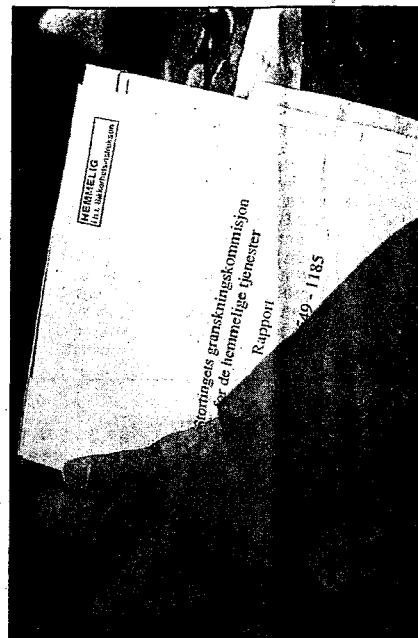
Samtidshistorie gjør nærsynt. Nærhet i tid gjør det vanskelig å se linjene fremfor detaljene. Problemet er særlig stort når det umiddelbare tema er så dramatisk som ulovlig overvåking av tusener av nordmenn. Når forholdene først er så offentlige, må innholdet brukes til mer enn sensasjon og revansjoppgjør på norsk venstreside. Lund-kommisjonen har det potensial som kjennetegner endel historiske dokumenter. Deres innhold lever sitt eget liv uavhengig av forfatternes intensjoner eller senere kommentarer.

Lund-rapporten er et 591 siders rop etter rettssikkerhet. Hvor var innsig-

” Å kreve rettssikkerhet ved offentlig maktutøvelse har vært å mistenkeliggjøre Ap.- og LO-eliten ”

elsesmulighetene og innsynsretten for dem som ble registrert? Hvor kunne den sjømann som ble nektet landgang og stemplet som deportert i USA, heve sin røst? Han var uten enhver rettighet i forhold til en usynlig og allestedsnærværende storebror representert ved det omfattende samarbeidet mellom norsk overvåking og amerikanske immigrasjonsmyndigheter. Bedre stillet var ikke den arbeidstager som ble satt utenfor viktige bedrifter i Nord-Norge. Det er lett å forsvare at det offentlige Norge måtte gardere seg mot infiltrasjon. Ei heller er det vanskelig å forstå at beklampelse av farlige enkeltpersoner ikke kan skje med all verdens rettssikkerhetsprosedyrer før den endelige siktelse og tiltale i rettsalen. Men fraværet av rettigheter for titusener av registrerte nordmenn burde være et vendepunkt for norsk rettssikkerhetsdebatt. Forutsetningen er at venstresiden klarer å gå fra aggresjon til refleksjon i sine reaksjoner på Lund-rapportens innhold.

Den offentlige maktsfære har eks-

I MAPPER: – Fraværet av rettigheter for titusener av registrerte nordmenn burde være et vendepunkt for norsk rettssikkerhetsdebatt, skriver vår kronikar.

pandert sterkt i etterkrigstidens Norge. En legitimerende drivkraft har vært forestillingen om det offentlige makt som relativt ren og ubesmittet. Privat makt har gitt klasseforskjeller og misbruk; offentlig makt har vært et middel til å tøyde de farlige frie krefter. Borgernes makt har representert egen nytte og egoisme; det offentlige solidaritet.

I denne brytningen mellom offentlig og privat maktsfære har rettssikkerhet vært en viktig akse. Fra borgerlig side har muligheten for misbruk av offentlig myndighet stått sentralt. For venstresiden har kravene om rettssikkerhet nærmest vært et utdelt mål; en mistenkeliggjøring av den ubesmittede offentlige maktutøvelse. For Arbeiderpartiet og LO som til de grader har identifisert seg

” Hva skal man med en rettssikkerhet dommerstanden ikke bryr seg om? ”

selv med den norske stat, er diskusjonen til tider nesten blitt personlig. Å kreve rettssikkerhet ved offentlig maktutøvelse har vært å mistenkeliggjøre Ap.- og LO-eliten.

Lund-kommisjonen burde representere et foreløpig punktum for denne diskusjonen. Den slår utvetydig fast at rettssikkerhetsgarantier og et

solidarisk samfunn ikke er motsettinger. Sløyfer man rettssikkerhetsgarantiene, får staten det lettere, men krenkelsene av individet er før eller senere uunngåelig.

En annen akse i etterkrigstidens politiske diskusjon har vært at selv de beste rettssikkerhetsgarantier kan misbrukes. Ingen maktutøvelse er bedre enn de personer som ivaretar den. Derfor må også det offentlige myndighet begrenses. For en jurist er Lund-kommisjonens avdekning av Kontrollutvalgets, og særlig forhørsrettsdommernes, svikt uvirkelig lesing. Dette er korrupsjon; ikke for penger, men for det å bli ansett som grei i forhold til makten. En større skrape i domstolenes prestisje kjenner ikke etterkrigstidens Norge. Hva skal man med en rettssikkerhet dommerstanden ikke bryr seg om?

Det problem Lund-kommisjonen her rører ved, stikker dypere enn et par generasjoner forhørsrettsdommere. For fremmelser innen den forvaltningsstat Arbeiderpartiet har utviklet, er det stadig mer sentralt å være ikke bare flink, men politisk grei. Embeds- og tjenestekvinnen skal ikke stikke kjepper i hjulene for de politiske målsetninger. Over tid går dette galt. De greie forhørsrettsdommere har bidratt til å ødelegge den overvåkingstjeneste de trodde de hjalp. Respekt for norsk forvaltning og norske domstoler skades hvis inntrykket blir at den er partisk.

Den norske Arbeiderparti gjorde

tidlig loven, og ikke geværet, til sitt viktigste instrument for samfunnsforandring. Klassetenningen forlot man likevel aldri. Arbeiderpartiet har aldri tatt alvorlig den viktigste etiske grunnholdning til rettsregler: at det skal være likhet for loven, og at rettsregler skal være generelle. For det norske sosialdemokratiet har lovbestemmelsene i stor utstrekning vært et våpen mot andre. Man har gitt regler for andre; for de såkalte rike, for utnyttede, skattesnytere, for overgripere.

Enkelte mener det er et paradoks når en samferdselsminister fra Arbeiderpartiet manøvrerer for at Arbeiderparti-topper skal unngå konsekvenser for å ha jukset med offentlig støtte til ungdomsorganisasjoner. Tar man inn over seg at bestemmelsene og straffene primært er mynt på andre, er det ingen motsetning tilbake.

Mange norske lovregler har et så strengt innhold at de knapt kan praktiseres bokstavelig. Et tankeeksperiment med Lund-rapporten er at norsk overvåking har vært underlagt så mange restriksjoner at den vanskelig kan drive effektivt der det virkelig gjelder. Rapporten minner om diskusjonen av hvorvidt en hemmelig ransaking hos Arne Treholt (pengebeviset) var lovlig. Kanskje har det vært en drivkraft bak overvåkings ulovligheter at reglene den var underlagt, var umulige å forholde seg til. Når den begynte å heve seg over loven, kom den ut i et rettslig ingeniørland hvor den gikk seg bort. Stortingets reaksjon på Lund-rapporten blir trolig i første

” Arbeiderpartiet har aldri tatt alvorlig den viktigste etiske grunnholdning til rettsregler: Det skal være likhet for loven og rettsregler skal være generelle ”

omgang flere restriksjoner som gjør det enda tyngre å drive overvåking der det virkelig trengs. I stedet burde rapporten brukes til å se med nye øyne på våre mange urealistiske og politisk symbolladete lovregler.

Lund-rapporten dreier seg i siste instans om respekt for loven. Til det trenger man regler som lar seg praktisere, et politisk miljø som klarer å skille mellom egne og statens interesser, og en forvaltning med en uavhengig identitet. Lund-rapporten avspiller hvordan vi i Norge har hatt store svakheter på alle tre punkter. Den truster utviklingen har Ap. og LO et tungt ansvar som langt fra bare er historie, og slett ikke begrenset til overvåking alene.

110465

God overvåking fra Lund-rapport